

Сатарбаев А.М., Ибраимова Г.З.

АДМИНИСТРАТИВДИК-УКУКТУК РЕЖИМДЕР ТЕОРИЯСЫ
ЖАНА АЛАРДЫ ПРАКТИКАДА КОЛДОНУУНУН МАКСАТТАРЫ

Сатарбаев А.М., Ибраимова Г.З.

ТЕОРИЯ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ РЕЖИМОВ
И ЦЕЛИ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ НА ПРАКТИКЕ

A.M. Satarbaev, G.Z. Ibraimova

THEORY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGIMES AND
THE PURPOSE OF THEIR APPLICATION IN PRACTICE

УДК: 34.342

Акыркы он беш жылдын ичинде үч революцияны башынан өткөргөн өлкөбүз, ошондой эле дүйнөлүк масштабдагы глобалдык өзгөрүүлөр жана анын натыйжасында пайда болгон турбуленттик (массалык түрдөгү социалдык мамилелерге чектөөлөрдү киргизүүлөр) көрүнүштүн натыйжасында элдик масса жигердүү түрдө юриспруденциянын негиздерин үйрөнүүгө тартылышты. Административдик-укуктук режимдердин теориясы, гуманитардык илимдердин бир тармагы катары биринчи кезекте инсан менен байланышкан суроолорду камтыган. Эң негизгиси Кыргыз Республикасынын Конституциясында белгиленген анын ажырагыс укуктарын жана эркиндиктерин укуктук жактан коргоону камсыздоо багытындагы суроолорду изилдеп үйрөнөт. Ошону менен катар бул тармак, мамлекеттин өзүнүн атуулдарына башка ченемдик-укутук актыларында кепилдик берген “коомдук келишимдер” принциптерин аткарууга жана аларды бейпил жашоосу камсыздоого багытталган суроолорду изилдейт. Бул укуктук режимдердин максаты: коомдук коопсуздукту сактоо, коомдук тартипти бузбоону камсыздоо менен мамлекеттик түзүлүштү коргоо, ошондой эле инсандын жана коомдук мамилелердин туруктуу иштешин камсыз кылуу, ошондой эле укук бузуулардын алдын алуу жана башка зыяндуу кесепеттердин келип чыгышынын алдын алуу болуп саналат.

Негизги сөздөр: теория, административдик укук, режимдер, укуктук маалыматтуулук, өзгөчө абал, аскердик абал, мыйзам чыгаруу, бийлик, таасир этүү.

Наша страна, пережившая за последние пятнадцать лет три революции, а также глобальные изменения мирового масштаба и возникшие в результате этого турбулентные явления (введение ограничений на социальные отношения массового типа), активно привлекали народные массы к изучению основ юриспруденции. Теория административно-правового анализа, как узкая область гуманитарных наук, в первую очередь содержит вопросы, связанные с личностью. Изучает вопросы обеспечения правовой защиты неотъемлемых прав и свобод человека, закрепленных в Конституции Кыргызской Республики. Вместе с тем, данная отрасль изучает вопросы выполнения государством принципов “общественных договоров”, гарантированных его гражданами в других нормативно-правовых актах и направленных на обеспечение их мирной жизни. Целью данных правовых режимов является: защита общественной безопасности, государственного устройства с обеспечением неприкосновенности общественного порядка, а также обеспечение устойчивого функционирования личности и общественных отношений, а также предупреждение правонарушений и предупреждение наступления иных вредных последствий.

Ключевые слова: теория, административное право, режимы, правовая осведомленность, чрезвычайное положение, военное положение, законодательство, власть, влияние.

Our country, which has experienced three revolutions over the past fifteen years, as well as global changes on a global scale and the resulting turbulent phenomena (the introduction of restrictions on mass-type social relations), have actively attracted the masses to the study of the basics of jurisprudence. The theory of administrative and legal analysis, as a narrow field of the humanities, primarily contains issues related to personality. Studies issues of ensuring legal protection of inalienable human rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Kyrgyz Republic. At the same time, this branch studies the issues of the state's implementation of the principles of “social contracts” guaranteed by its citizens in other normative legal acts and aimed at ensuring their peaceful life. The purpose of these legal regimes is: protection of public safety, state structure with ensuring the inviolability of public order, as well as ensuring the sustainable functioning of the individual and public relations, as well as the prevention of offenses and the prevention of the occurrence of other harmful consequences.

Key words: theory, administrative law, regimes, legal awareness, state of emergency, martial law, legislation, power, influence.

Кыргыз коомунун заманбап жашоосу юридикалык билимдерге болгон муктаждыктын өсүшү менен мүнөздөлөт, бул биринчи кезекте, мамлекет башынан өткөрүп жаткан бир катар кырдаалдарга байланыштуу. Өлкө үч революциядан, болжол менен он беш жыл бою, ошондой эле глобалдык өзгөрүүлөрдөн жана глобалдык масштабдагы турбуленттүүлүктөн (социалдык чектөөлөрдүн ири өлчөмдөрүн) пайда болгондон кийин, анын негизин изилдөөгө көптөгөн адамдар катышкан.

Кыргыз Республикасынын негизги мыйзамынын жаңы редакциясын талкуулоо процессинде барган сайын укуктук билимди кучагына алган юридикалык билим, барган сайын актуалдуу болуп, ар бир адамдын ар тараптан коомдогу эң керектүү билимине айланууда, мамлекеттик башкарууга катышууну имманенттик методдору жана олуттуу өзгөрүүлөргө жетишүү үчүн натыйжалуу аргументтер менен жүзөгө ашыруу, анын жардамы менен коомдун чындыгына ишендирүү. Административдик жана укуктук режимдердин теориясын изилдөө дүйнөлүк масштабда

Covid 19 пандемиясынын пайда болушуна жана Кыргыз Республикасында өзгөчө режимдин жана эрежелердин киргизилишине байланыштуу эмес. Бирок, бул, биринчи кезекте, акыркы жылдарда, Кыргыз мамлекетинде, административдик-укуктук режимдердин теориясын колдонуунун көйгөйлөрү жана практикасы жалпыланган формада жана коомдун академиялык чөйрөлөрүндө изилденип, чагылдырылып жаткан мезгилдин талабы, анда административдик жана процесстик процесстердин фонунда коом жана мамлекетти башкарууда жаңы уюмга өтүү эң көп талап кылынгандыгына карабастан, кылмыш жана жарандык укук баяндоолору үстөмдүк кылат. Ал коомдук жашоонун уюштурулушун, ирээттүүлүгүн жана коопсуздугун, коомдук мамилелердин өтө маанилүү мамлекеттик тутумдарынын (саясий, экономикалык, социалдык-маданий) иштешин жана кадимкидей өнүгүшүн камсыз кылууга арналган (кубулуштарга), коомдун антисоциалдык иш-аракеттеринин алдын алуу жана алдын-ала кесепеттерине негизделген. Адамдар [1], ошентип, анын көпчүлүк мүчөлөрүнүн штатта кепилденген коопсуз жашоосун сактоого таасирин тийгизет.

Гуманитардык илимдердин бир бөлүгү катары, административдик жана укуктук режимдердин теориясы адамга байланыштуу маселелерди изилдейт, биринчи кезекте, анын укуктук корголушун, ажырагыс укуктары менен эркиндиктерин камсыз кылат, ал Кыргыз Республикасынын Конституциясында, ошондой эле мамлекет өзүнүн жарандарына белгилүү бир коомдо ыңгайлуу жашоонун "социалдык келишими" принцибинде кепилдик берген башка ченемдик укуктук актылар. Коомдук материяга сиңип, анын кыймылынын формалары, административдик жана укуктук режимдер туруктуу жашоого өбөлгө түзөт жана мамлекеттик курулуш жаатында адамдык өлчөмдү, ага адамдын катышуусун жана ага өзүнүн ырастоосун ачат.

Административдик-укуктук режимдердин теориялык максаты, биринчиден, мамлекеттик структуралардын кадимкидей иштешине багытталат, ансыз мамлекеттин бар экендигин элестетүүгө болбойт; экинчиден, бул белгилүү бир чөйрөдөгү коомдук мамилелерди тартипке келтирүү үчүн колдонуунун ар кандай пропорциялардагы методдорунун жана методдорунун түрлөрүнүн айкалышы; үчүнчүдөн, бул мамлекеттин мыйзам чыгаруучу органдары тарабынан киргизилген объективдүү режим, бул жөнгө салуучу, коргоочу, процессуалдык жана процесстик каражаттардын айкалышы аркылуу административдик таасирдин татаалдыгын камсыз кылат, уруксаттын, тыюу

салуунун жана милдеттенмелердин өзгөчө айкалышын камсыз кылат. Ошондой эле аны белгилүү бир мамлекетте жарандар тарабынан сактоодо, ал концентрацияланган түрдө, укуктук статустардын жана айрым мамлекеттик жактардын укуктук статусунун негизги постулаттарында топтолот.

Административдик-укуктук режимдер ар кандай адекваттуу укуктук инструменттердин жардамы менен коомдо белгилүү бир кубулуш түрүн калыптандырат, анда бийликтин аткаруу бийлигинин органы укуктук жөнгө салуунун белгилүү бир жол-жобосун түзүп, укуктук каражаттардын белгилүү бир айкалышында чагылдырылат каалаган социалдык абал жана ушул мамлекетте укук субъектинин кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн жагымдуу же жагымсыз белгилүү бир даража [2].

Коомдук мамилелердин туруктуу иштешин камсыз кылуу, ошондой эле укук бузуулардын алдын алуу жана коомго жана адамга, ошондой эле мамлекеттик түзүлүш үчүн кооптуу болгон башка зыяндуу кесепеттердин келип чыгышына жана коомдук коопсуздукту жана коомдук тартипти камсыз кылуу ушул укуктук режимдин максаттары. Укуктук режим белгилүү бир укуктук каражаттардын жыйындысын бирдиктүү түзүмгө бириктирип, укуктук шаймандардын жалпы арсеналындагы кеңейтилген блоктун түрү катары каралышы мүмкүн. Жана ушул көз караштан алганда, белгилүү бир атайын маселелерди чечүүдө укуктук каражаттарды натыйжалуу пайдалануу көп деңгээлде тиешелүү маселени чечүүнүн оптималдуу укуктук режимин тандоодон, аны ушул тапшырманын өзгөчөлүгүнө жана мазмунуна ылайык чеберчилик менен иштеп чыгуудан турат. Укуктук режимдер жөнүндө маселе (тармактардын режимдеринен тышкары), эреже катары, укуктук жөнгө салуунун бардык звенолоруна эмес, негизинен субъективдүү укуктарга байланыштуу келип чыгат. Бул жагдай ченемдик институционалдык формация катары жалпы эле мыйзамга, ошондой эле жалпы уруксаттарга жана жалпы тыюу салууларга, укуктук жөнгө салуунун түрлөрүнө карата белгиленгендигине көңүл буралы. Туура, укуктук режимдердин мүнөздөмөлөрү көбүнчө айрым объектилерге карата берилет, бирок "объект режими" жөнгө салуунун жол-жобосунун кыскартылган оозеки белгилөөсү гана болуп саналат, объектке карата укуктардын мүнөзүндө жана чөйрөсүндө (белгилүү табигый нерсе) объектилер, мамлекеттик менчиктин түрлөрү, жер ж.б.) [3]. Ошентип, укуктук режим, бир жагынан, ар кандай укуктук шаймандарды бириктирип, аны бирдиктүү укуктук негизде иштөөгө мажбурласа, экинчи жагынан, анын дифференциаланы

шын камсыз кылат, анын укуктары менен милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн ар кандай шарттарды түзөт максаттарына жана милдеттерине, иш-аракеттердин убактысына жана жерине, курчап турган чөйрөнүн факторлорунун таасири астында пайда болуучу субъектилерине жараша [4].

Ар бир укуктук режимде укуктук жөнгө салуунун татаал методдору жана ыкмалары белгилүү бир жол менен катышат. Укуктук режим, бир жагынан, ар кандай укуктук инструменттерди бириктирет. Аны бирдиктүү укуктук негизде иш алып баруу, экинчи жагынан, иштин максаттарына жана милдеттерине, иштөө убактысына жана жерине, түзүлгөн кырдаалга жараша субъектилердин укуктарын жана милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн шарттарды түзүп, анын дифференциацияланышын камсыз кылат. Коомду ушундай укуктук тартипке баш ийдирген экологиялык факторлордун таасири [5].

Өзгөчө кырдаал – бул адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жана Кыргыз Республикасынын конституциялык түзүлүшүн коргоо боюнча аткаруу бийлигинин багытталган иш-аракети. Өзгөчө кырдаал Кыргыз Республикасынын Конституциясында [6] болгон жерде жана тартипте, ошондой эле Кыргыз Республикасынын конституциялык мыйзамында көрсөтүлгөн шарттарда жана мөөнөттөрдө киргизилет [7] өзгөчө кырдаалдар жарандардын өмүрүнө жана коопсуздугуна же Кыргыз Республикасынын конституциялык түзүлүшүнө дароо коркунуч келтирген жана чукул чараларды колдонбостон жоюу мүмкүн болбогон жагдайлар болгондо гана киргизилет. Бул жерде табигый, техногендик жана биологиялык факторлордон келип чыккан "социалдык

кырсык" деген бирдей түшүнүк бар. Өзгөчө кырдаал – бул Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында же айрым жерлерде киргизилген убактылуу чара жана анын жарандарынын жана жарандыгы жок адамдардын коопсуздугун камсыз кылуу жана конституциялык түзүлүштү коргоо кызыкчылыгы үчүн гана колдонулат.

Согуш абалы – бул атайын укуктук органга таандык административдик-укуктук режим.

Адабияттар:

1. Перевалов В.Д. Мамлекет жана укук теориясы. - М., 2008. S.20.
2. Матузов Н.И., Малко А.В. Укуктук режимдер: теория жана практика маселелери // Юриспруденция. 1996, №1. - С. 17-18.
3. Алексеев С.С. Укук теориясы. - М., 1995. - С. 243.
4. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административдик укук: - М.: Норма, 2007. - С.480.
2. Шерипов Н.Т. Кыргыз Республикасынын административдик укугу. - Б., 2016. - 370-б.
3. Кыргыз Республикасынын Конституциясы өзгөртүүлөр менен 64-статья. 9.1-пункт, датасы. 28.12.2016
4. "Өзгөчө кырдаал жөнүндө" Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамы. 24.10.1998. № 135.
5. Кыргыз Республикасынын Конституциясы редакцияланган 64-статья. 9.3-пункт, датасы. 28.12.2016
6. Россия Федерациясындагы мамлекеттик башкарууда административдик укуктук режимдер: теория жана заманбап практика. Resp. Ed. А.Ф.Ноздрачев. - М., 2017. - С. 27.
7. Сатарбаев А.М. Административдик-укуктук таасир берүүчү каражаттардын маңызы жана мазмуну. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2018. №.12. С.58-61.
8. Сатарбаев А.М. Понятие методов административно-правового воздействия и их основные признаки. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2016. №. 12. С. 162-163.